

TOOLBOX KRITISCH DENKEN IN DE BEROEPSOPLEIDING, VERANTWOORDING

TOTSTANDKOMING EN VERANTWOORDING

Stap 0. Wat is kritisch denken?

Er wordt in verschillende disciplines nagedacht over kritisch denken. Rombout et al. (2018) onderscheiden bijvoorbeeld:

- een filosofisch-logische benadering: ‘kritisch’ is vooral een kwalificatie van de kwaliteit van redeneringen, die logisch dienen te zijn, zie o.a. Ennis (1989)
- een cognitief-psychologische benadering: de nadruk ligt op de kwaliteit van uitvoering van denkprocessen, die doelgericht en gereguleerd dienen te zijn, zie o.a. Facione (1990) en Stanovich et al. (2017)
- een kritisch-pedagogische benadering: de nadruk ligt op handelen binnen en bekritisieren van de maatschappelijke praktijk

De verschillende benaderingen overlappen overigens in de aspecten die ze identificeren als ‘bouwblokken’ van kritisch denken. Argumenteren en reflectie op het denken zijn bijvoorbeeld cruciaal binnen alle benaderingen.

Er is voor de Toolbox Kritisch Denken in de Beroepsopleiding geen keuze gemaakt voor een bepaald paradigma. In plaats daarvan zijn de belangrijkste onderdelen van kritisch denken uit de bestudeerde benaderingen naast elkaar gezet, zodat de opleiding hierbinnen richting kan kiezen op basis van de behoeftes van het beroep waarvoor wordt opgeleid. In de Toolbox worden de onderdelen omschreven met woorden die aansluiten bij wat de kritisch denkende student of beroepsbeoefenaar in leer- of beroepstaken zal doen: Bereidheid, Signaleren, Kennis en Vaardigheden, Handelingsgerichtheid.

Of deze vier onderdelen effectief zijn voor het proces van beroepsgericht implementeren van kritisch denken is in de praktijk getest met de meeste docenten van de opleiding CMD van Avans Hogeschool te 's-Hertogenbosch (2019 en 2020), met een selectie van docenten van de opleiding CMD van Avans Hogeschool te Breda (2021) bij een didactische training, en met enkele docenten van overige CMD-opleidingen in Nederland tijdens de landelijke CMD-dag in januari 2021. Hoewel de aanpak niet is getest buiten het creatieve domein, bleken deelnemers van een demonstratie/workshop op de Onderwijs Research Dagen (Kom Over De Brug-programma) in 2021 de benaderingen ook te kunnen hanteren en toepassen op hun opleidingsdomeinen.

Het testen met docenten diende de volgende vragen te beantwoorden:

- Zijn er manifestaties van kritisch denken binnen de beroepsprestatie die niet binnen deze onderdelen vallen?
- Kunnen de docenten alle manifestaties van kritisch denken binnen de beroepsprestatie eenduidig onderbrengen bij één van onderdelen?
- Helpen de onderdelen bij het genereren van beelden van hoe kritisch denken zich in de beroepsprestatie manifesteert?
- Welke wijze van presenteren (beschrijvingen, benamingen, inhoud van de voorbeelden, timing van de voorbeelden) is optimaal om bovenstaande drie doelen te bereiken? Enkele voorbeelden van aanscherpingen:
 - Naamgeving: Signaleren werd eerst omschreven als Conflict-detectie en Kennis en Vaardigheden werd – verdeeld over twee subonderdelen – omschreven als Correctheid en Explicitering Denkproces.
 - De mondelinge toelichting op de onderdelen is vervangen door een schriftelijke toelichting. In de testfase is nagegaan of deze schriftelijke toelichting voor zich sprak en hetzelfde type beelden oproep als bij de mondelinge toelichting.
 - In eerdere versies werden er voorbeelden van beroepsspecifieke uitingen van kritisch denken gegeven bij stap 1.

Bronnen:

Ennis, R. H. (1989). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. Educational researcher, 18 (3), 4-10.

Facione, P. (1990). Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction (The Delphi Report).

Rombout, F., Schuitema, J., & Volman, M. (2018). Hoe kan waardegeladen kritisch denken worden onderwezen in filosofische gesprekken? Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte, 110 (1), 45-66.

Stanovich, K. E., West, R. F., & Toplak, M. E. (2017). The rationality quotient. Cambridge, MA: MIT Press.

Navigatiemenu

Stap 0. Wat is kritisch denken?

Stap 1. Beelden bij kritisch denken uitwisselen

Stap 2. Beelden bij kritisch denken als leeruitkomsten

Stap 3. Checken met beroepsprofiel

Stap 4. Leeruitkomsten kiezen en verantwoorden

Stap 5. Naar een curriculum

Stap 6. Toetsing

Stap 7. Lesprincipes en lesactiviteiten

Stap 1. Beelden bij kritisch denken uitwisselen

Door bij de start van het proces elkaars beelden bij kritisch denken te expliciteren zorg je dat:

- het meteen bij aanvang duidelijk is of er verschillen in opvatting zijn over wat je verstaat onder kritisch denken (voor het beroep waartoe jullie opleiden);
- elke stem de ruimte kan krijgen in het proces;
- je meteen bij de start van het proces elkaars palet aan beelden kan verrijken.

Stap 2. Beelden bij kritisch denken als leeruitkomsten

Het systematisch en volledig uitwerken van de opleidingsgerichte concretisering uit stap 1 zorgt ervoor dat:

- duidelijk wordt omschreven wat er precies geleerd zou moeten worden per concretisering;
- de concretisering onderling goed vergelijkbaar zijn.

De (potentiële) doelen voor kritisch denken worden concreet gemaakt door ze te beschrijven als leeruitkomsten. Hoewel leeruitkomsten weliswaar veelal worden gebruikt om onderwijsdoelen leerwegaafhankelijk te omschrijven, beschrijven ze onderwijsdoelen wel altijd als (deel-)beroepsprestaties (Van Delft, 2020), door deze expliciet te koppelen aan de eindtermen van een bepaald beroepsprofiel. Dit zorgt ervoor dat de doelen voor kritisch denken passen bij de domeindoelen. In het gehanteerde model op basis van het Tuning-model (Tuning Project, 2008) wordt dit zichtbaar gemaakt bij de onderdelen Type (koppeling met opleidingsspecifieke competenties) en Onderwerp (koppeling aan de *Body of Knowledge and Skills* van een beroepsprofiel).

Bronnen:

Van Delft namens NCP NLQF (2020). Handleiding Formuleren leeruitkomsten NCP NLQF 2020. Geraadpleegd van https://nlqf.nl/images/downloads/Verzoek_tot_inschaling/Handleiding_Formuleren_leeruitkomsten_2020_NCP_NLQF_28122020.pdf

Tuning Project. (2008). Reference Points for the Design and Delivery of Degree Programmes in European Studies. Geraadpleegd van https://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/Publications/EUROPEAN_STUDIE_S_FOR_WEBSITE.pdf

Stap 3. Checken met beroepsprofiel

Bij deze stap wordt nog eens expliciet gecontroleerd of er aansluiting is tussen de doelen voor kritisch denken en het landelijke beroepsprofiel (*Body of Knowledge and Skills* en competenties).

- Zijn er in de eerdere stappen doelen voor kritisch denken geformuleerd die niet aansluiten bij het beroepsprofiel? Deze kunnen dan alvast afvallen.
- Zijn er belangrijke elementen van het beroepsprofiel die vertaald zouden moeten worden in doelen voor kritisch denken, maar waarvoor dat nog niet is gebeurd bij stap 1 en 2? Voeg deze dan toe.

Stap 4. Leeruitkomsten kiezen en verantwoorden

De methode met het verdelen van 100 punten is procesmatig een genuanceerde en effectieve manier om tot keuzes te komen. Het leidt tot stellingname – wat is belangrijker, wat is minder belangrijk? – maar vraagt geen binaire keuzes waarmee meteen een onderdeel overboord moet worden gezet. Dit bleek ook in de bevraging van de docenten van de opleiding CMD van Avans 's-Hertogenbosch bij stap 0 met betrekking tot de vier (theoretische) onderdelen van kritisch denken. Hoewel de docenten toen niet expliciet zijn bevraagd over deze aanpak, viel op dat gebruik ervan leidde tot genuanceerde keuzes en het proces verderhielp.

Stap 5. Naar een curriculum

In het onderwijsprotocol voor kritisch denken ontwikkeld door Elen et al. (2019) worden twee voorwaarden voor effectief onderwijs in kritisch denken benoemd: congruentie en continuïteit. Congruentie wil zeggen dat alle onderwijsactiviteiten zijn opgelijnd met de doelen. Continuïteit wil zeggen dat de ontwikkeling van kritisch denken voortdurende oefening, bekrachtiging en ondersteuning vergt tijdens de opleiding. Er moet continu op teruggekomen worden.

Het formuleren van tussen- en startdoelen waarborgt dat er in de verschillende fasen van de opleiding aandacht is voor kritisch denken, en dat deze fasen op elkaar zijn afgestemd (aangezien de tussen- en startdoelen zijn afgeleid van het einddoel).

Bron:

Elen, J., Jiang, L., Huyghe, S., Evers, M., Verburch, A., Palaigeorgiou, G. (2019). *Promoting Critical Thinking in European Higher Education Institutions: towards an educational protocol*. C. Dominguez & R. Payan-Carreira (Eds.). Vila Real: UTAD.

Navigatiemenu

Stap 0. Wat is kritisch denken?

Stap 1. Beelden bij kritisch denken uitwisselen

Stap 2. Beelden bij kritisch denken als leeruitkomsten

Stap 3. Checken met beroepsprofiel

Stap 4. Leeruitkomsten kiezen en verantwoorden

Stap 5. Naar een curriculum

Stap 6. Toetsing

Stap 7. Lesprincipes en lesactiviteiten

Stap 6. Toetsing

De leeruitkomsten dicteren in principe de meest geschikte toetsvorm. Een sterk gecontextualiseerde toetsvorm bevraagt kritisch denken binnen een complexe beroepstaak, waarin naast kritisch denken ook andere taakeisen zijn (denk aan effectief communiceren of technische eisen). In deze situatie concurreert kritisch denken dus met andere taakeisen. Gecontextualiseerd toetsen is vooral geschikt als: a) kritisch denken een wezenlijk onderdeel is van de integrale beroepsprestatie; b) het meetdoel 'doen' is, en niet 'kunnen'. Het is in dit scenario immers denkbaar dat een student wel kritisch kán denken, maar het nu niet doet, bijvoorbeeld omdat andere taakeisen prioriteit krijgen. Een sterk gerichte aanpak bevraagt kritisch denken geïsoleerd. Deze vorm is erg geschikt als 'kunnen' het meetdoel is, bijvoorbeeld als men op lagere niveaus wil weten of studenten de benodigde kritische denkvaardigheden überhaupt beheersen, voordat er in een integrale beroepstaak om wordt gevraagd.

In de Toolbox worden enkele suggesties voor toetsing aangereikt in het midden van het spectrum gecontextualiseerd – gericht. Het is belangrijk om op basis van de leeruitkomsten te bepalen of een meer gecontextualiseerde of gerichte vorm de voorkeur heeft. De onderdelen Werkwoord en Context helpen daarbij. Het werkwoord geeft bijvoorbeeld aan of de student moet kunnen of (ook) moet doen. De context geeft aan of er wel of geen sprake is van kritisch denken in de integrale beroepsprestatie.

Stap 7. Lesprincipes en lesactiviteiten

Hoe richt je het onderwijs voor kritisch denken optimaal in om de gestelde doelen te bereiken? Hiervoor zijn enkele *evidence-based* aanwijzingen te geven.

Kwesties die in de praktijk vaak terugkomen zijn:

1. Besteden we aandacht aan kritisch denken binnen de vakopdrachten die studenten krijgen (geïntegreerd met vakspecifiek onderwijs)? Of maken we een aparte leerlijn kritisch denken?
2. Hoe zorgen we dat kritische denkvaardigheden door studenten ook in nieuwe situaties worden toegepast waar ze van waarde zijn (transfer)?

De aangereikte principes gaan hierop in.

Navigatiemenu

Stap 0. Wat is kritisch denken?

Stap 1. Beelden bij kritisch denken uitwisselen

Stap 2. Beelden bij kritisch denken als leeruitkomsten

Stap 3. Checken met beroepsprofiel

Stap 4. Leeruitkomsten kiezen en verantwoorden

Stap 5. Naar een curriculum

Stap 6. Toetsing

Stap 7. Lesprincipes en lesactiviteiten

COLOFON

Datum: Maart 2022

Tekst: Marion Tillema

Vormgeving: De Studio, powered by Avans & Canon

Voor meer informatie over deze toolbox, mail naar: m.tillema@avans.nl of bedrijfsbureau.LIC@avans.nl

MAATSCHAPPELIJK BETROKKEN - AMBITIEUS - PERSOONLIJK